

Međunarodna politika kroz prizmu dezinformacija

IMPRESSUM

Izdavač

Udruženje građana "Zašto ne"

Urednica

Tijana Cvjetićanin

Metodologija istraživanja

Darko Brkan, Emir Zulejhić, Tijana Cvjetićanin

Obrada i analiza podataka

Amar Karađuz, Emir Zulejhić, Darko Brkan, Mladen Lakić

Studije slučaja

Amar Karađuz, Amina Čeliković, Elma Murić, Mladen Lakić

Lektura

Aldijana Zorlak

Dizajn i prelom

Alisa Karović

SADRŽAJ

I UVOD	5
II METODOLOGIJA	6
Uzorak	6
Ograničenje uzorka	7
Sistem ocjenjivanja	7
Definicije ključnih pojmoveva	8
Istraživačka pitanja	8
III ANALIZA PODATAKA	9
Mediji	9
Najzastupljeniji mediji: Broj ocijenjenih članaka	9
Najzastupljeniji mediji: Broj ocjena	13
Tipovi medija	15
Lokacija medija	22
Broj i vrste ocjena	23
Struktura ocjena	26
Subjekti geopolitičkih dezinformacija	29
Akteri koji su mete dezinformacija	29
Akteri koji imaju korist od dezinformacija	31
IV STUDIJE SLUČAJA	35
Euroatlantske integracije	36
EU/NATO i “infodemija”	39
Medijski i politički izvori dezinformacija	40
Istrajne dezinformacije unutar “mreže”: Recikliranje lažne vijesti o NATO i Jeffrey Epsteinu	49
V ZAKLJUČAK	51

Uvod

Tokom tri godine rada fact-checking platforme Raskrinkavanje, na istoj je ocijenjeno preko 10.000 medijskih članaka i objava na društvenim mrežama koje su sadržale dezinformacije.

Do sada je ovaj bogati uzorak - u različitim fazama njegovog rasta - poslužio kao izvor za dvije analize ocijenjenog sadržaja: u prvoj je istraženo na koji način se političke teme "prelamaju" kroz dezinformacije u BiH i regionu¹, dok se druga pozabavila načinom na koji dezinformacije učestvuju u kreiranju diskursa netrpeljivosti i diskriminacije prema marginaliziranim grupama.²

U ovom istraživanju nastojimo ispitati kako izgledaju činjenično pogrešne ili obmanjujuće tvrdnje i narativi koji se pomoću njih grade o različitim aspektima onoga što se često opisuje kao "geopolitika" - međunarodne politike, odnosa među državama, te međudržavnih saveza i organizacija, sa naglaskom na EU/NATO, to jest na procese euroatlantskih integracija BiH i zemalja regiona.

Kao i u prethodnim, materijal za ovo istraživanje preuzet je sa fact-checking platforme Raskrinkavanje, a dio materijala preuzet je i sa fact-checking platforme Istinomjer, koja se bavi ocjenjivanjem tačnosti nosilaca javnih funkcija i političkih aktera/ki. Obje platforme je razvila i vodi organizacija "Zašto ne" iz Sarajeva

¹ [Dezinformacije u online sferi: Slučaj BiH](#), UG "Zašto ne", 2019.

² [Preko margine: Dezinformacije o marginaliziranim grupama u bh. medijima](#), UG "Zašto ne", 2020.

Metodologija

Uzorak

Uzorak koji je analiziran u ovom istraživanju preuzet je iz baze podataka platforme Raskrinkavanje u periodu od decembra 2017. do avgusta 2020. godine.

³ U ukupnom materijalu platforme Raskrinkavanje mogu se naći i analize dezinformacija koje su objavljene kao sadržaji na društvenim mrežama, bez obzira na to da li su ih prenosili i medijski izvori. U daljem tekstu, radi bolje preglednosti, termin "članak" se koristi zbirno da označi svaku "jedinicu" teksta (ili audio/videomaterijala) koja je ocijenjena jer je sadržavala dezinformacije, bez obzira na to da li se radi o člancima u užem smislu riječi (medijski izvještaj) ili o objavi sa društvenih mreža.

Tokom ovog perioda, Raskrinkavanje je objavilo 1.200 analiza, koje većinom čine **fact-checking analize** (analize koje sadrže provjeru tačnosti i ocjene različitih vrsta medijskih manipulacija u skladu sa metodologijom Raskrinkavanja), te manji broj **analiza medijskog sadržaja** (analize koje se bave različitim pojавama i temama vezanim za medijsku scenu, ali ne sadrže ocjene i provjeru tačnosti).

Od tog broja, ukupno **127 analiza** se bavilo dezinformacijama implicitno ili eksplicitno povezanim sa međunarodnim odnosima.

U ovih 127 analiza su ocijenjena 1.282 članka, koje je objavilo ukupno 434 medija.³

Ograničenja uzorka

Platforma Raskrinkavanje nema specifičan fokus ni na jednu temu ili oblast, te se bavi svim vrstama činjenično netačnih, upitnih ili manipulativnih tvrdnjih koje se pojavljuju u bh. medijskom i online prostoru. Uzorak koji je analiziran u ovom istraživanju, stoga, ne treba smatrati reprezentativnim niti ova analiza može pretendovati na to da prikazuje pun “spektar” dezinformacija koje se odnose na geopolitičke teme u bh. medijskom prostoru.

Sistem ocjenjivanja

Ocjene tačnosti koje se pojavljuju u ovom istraživanju predstavljaju ocjene koje u svom radu koristi fact-checking platforma Raskrinkavanje.⁴

Raskrinkavanje zasebno ocjenjuje svaku medijsku manipulaciju koja se pojavi u jednom medijskom izvještaju, zbog čega jedan članak može imati više ocjena. Baza podataka stoga sadrži više ocjena nego ocijenjenih članaka. Pored toga, ukoliko se ista medijska manipulacija pojavi u člancima više medija, svi članci će dobiti istu ocjenu i biti evidentirani u istoj fact-checking analizi.

Ocjene, članci, fact-checking analize i nazivi medija čine osnovni set podataka iz baze Raskrinkavanja, na osnovu kojeg je odabran uzorak koji je analiziran kako bi se odgovorilo na istraživačka pitanja.

⁴ Detaljan pregled ocjena koje koristi Raskrinkavanje dostupan je na [ovom linku](#).

Definicije ključnih pojmoveva

Dezinformatičke taktike

Specifični postupci plasiranja činjenično netačnih i/ili manipulativnih tvrdnji, to jest vrste manipulacija kojima se gradi ili održava određeni dezinformacijski narativ.

Targetirani akteri

Osobe ili subjekti koji su ciljano predstavljeni u negativnom svjetlu korištenjem medijskih manipulacija.

Akteri koji profitiraju od dezinformacija

Osobe ili subjekti koji su putem istih medijskih manipulacija predstavljeni u pozitivnom svjetlu.

Istraživačka pitanja

U ovom istraživanju ćemo nastojati da odgovorimo na sljedeća pitanja:

Koje se dezinformacijske taktike koriste za građenje narativa vezanih za međunarodnu politiku i odnose?

Koji je sadržaj dezinformacijskih narativa i kakvu sliku geopolitičkih odnosa i procesa formiraju u bh. javnosti?

Koji su geopolitički akteri mete dezinformacija, a kojim akterima one idu u korist?

Analiza podataka Mediji

Najzastupljeniji mediji: Broj ocijenjenih članaka

Od ukupno 2.213 ocjena koje su dobili članci u ovom uzorku, najviše ocijenjenih članaka potiče sa društvenih mreža, konkretno **Facebook profila i stranica (51)**, što ukazuje na rastući uticaj društvenih mreža kao platformi za širenje dezinformacija.

Što se tiče medijskih izvora, najviše ocjena imaju portali *Srbija danas* (33), te *Informer* (32), zatim *Intermagazin* (28), *Kurir* (26) i *Alo* (26).

Među prvih deset medija sa najvećim brojem ocijenjenih članaka samo je jedan (*Slobodna Bosna*) lociran u Bosni i Hercegovini, dok su svi ostali iz Srbije.

Medij	Broj članaka
Facebook profili i stranice	51
Srbija danas	33
Informer	32
Intermagazin	28
Kurir	26
Alo	26
Sputnik	25
Pravda	23
Srbinfo.info	18
Slobodna Bosna	18
Webtribune	15
Večernje novosti	15
Espreso	15
Alternativna televizija	15
Tanjug	14
RTRS	13
Sarajevo grad	12
Nezavisne novine	12
Blic	12
Novi horizonti	11

* Mediji sa najviše ocijenjenih članaka u uzorku (top 20)

Posmatrajući medije sa ove liste, uočava se da je riječ o medijima koje smo u istraživanju 2019. godine identifikovali kao dio velike “dezinformacijske mreže”.⁵ Naime, za potrebe navedenog istraživanja urađena je algoritamska analiza kako bi se ustanovalo da li postoje grupe medija koji su skloni da kontinuirano, redovno i učestalo prenose iste dezinformacije, najčešće koristeći jedni druge kao izvore.

Analiza je tada ukazala da su takve veze najintenzivnije u grupi od 29 medija, od kojih se 15 nalazi u Srbiji, a 14 u Bosni i Hercegovini⁶, koja je u ovom istraživanju označena kao najveća “dezinformacijska mreža” u analiziranom uzorku. Tadašnji uzorak obuhvatao je period od godinu dana (novembar 2017 - novembar 2018).

Dvije godine kasnije, kada se ova grupa medija uporedi sa dvadeset medija koji su imali najviše ocijenjenih članaka sa “geopolitičkim” dezinformacijama, vidno je značajno preklapanje među njima.

Mediji koji se nalaze na obje “liste”, njih ukupno 13, ponovo se većinom nalaze u Srbiji (Sputnik, Kurir, Alo, Tanjug, Webtribune, Intermagazin, Srbija Danas, Srbin.info, Pravda i Večernje novosti), dok su preostala tri iz Bosne i Hercegovine i svi su locirani u Republici Srpskoj (RTRS, Alternativna televizija i Nezavisne novine).

⁵ [Dezinformacije u online sferi: Slučaj BiH](#), str. 51.

⁶ Ibid, str. 56.

Među ocijenjenim medijima (ponovo) se nalaze i dva u javnom vlasništvu - javni emiter Radio-televizija Republike Srpske - RTRS, sa 13 ocijenjenih članaka, i agencija TANJUG, državna novinska agencija iz Srbije sa 14.

U ovoj se grupi ponovo nalazi i Sputnik Srbija, kao jedini medij u vlasništvu neke strane države koji se javlja kao aktivan izvor dezinformacija, te kao druga glavna "spojnica" unutar dezinformacijske mreže.⁷

U nastavku ovog istraživanja će biti više riječi o sadržaju dezinformacija koje su objavljene od strane medija iz ove "mreže".

⁷ Ibid, str. 49

Najzastupljeniji mediji: Broj ocjena

Kada je riječ o medijima sa najviše ocjena, i u ovom slučaju, kao i na primjeru ocijenjenih članaka po medijima, najviše ocjena su dobili Facebook profili i stranice (89), potom Informer (63), Srbija danas (62), Sputnik (54), Intermagazin (53) te Pravda (50).

Ovaj je rezultat veoma sličan prethodnom, sa tek neznatnim razlikama u odnosu na medije sa najviše ocijenjenih članaka, kako se može vidjeti u tabeli ispod:

Medij	Broj ocjena
Facebook profili i stranice	89
Informer	63
Srbija danas	62
Sputnik	54
Intermagazin	53
Pravda	50
Kurir	45
Alo	45
Srbina.info	38
Espreso	29
Slobodna Bosna	26
Webtribune	25
Večernje novosti	25
Tanjug	24
Vidovdan	22
RTRS	21
Alternativna televizija	21
Vesti-online	20
Oslobođenje	20
Novi horizonti	20

* Mediji sa najviše ocjena

Tipovi medija

Mediji u bazi podataka Raskrinkavanja su razvrstani u sedam kategorija, na osnovu sistema klasifikacije koji je razvijen za potrebe prethodnog istraživanja u kojem je dostupno i detaljno objašnjenje ove kategorizacije.⁸

Osnovni principi po kojima su definisani tipovi medija su odnos vlasničke strukture, kanala komunikacije i tipa organizacije medija.

Tipovi medija koji se koriste u ovoj radnoj klasifikaciji su: 1) javni mediji 2) komercijalni mediji 3) online mediji 4) anonimni portali 5) društvene mreže 6) državne agencije i 7) privatne agencije. Uzorkom je obuhvaćeno ukupno 434 medija.

Dezinformativne sadržaje o geopolitičkim temama najviše su objavljivali anonimni portali, njih 231, što je 53.22% od ukupnog broja medija u uzorku (434).

Zatim slijede online mediji (127), što je 29.26% od ukupnog uzorka. Na trećem mjestu su komercijalni mediji (48), odnosno 11.5%. Potom slijede društvene mreže (12), odnosno 2.76%, javni mediji (10) ili 2.30%, državne agencije (5) ili 1.15% te privatne agencije (1), odnosno 0.23% u uzorku.

⁸ Dezinformacije u online sferi:
Slučaj BiH

Tip medija	Broj medija u uzorku
Anonimni portali	231
Online mediji	127
Komercijalni mediji	48
Društvene mreže	12
Javni mediji	10
Državne agencije	5
Privatne agencije	1
Ukupno	434

* Zastupljenost različitih tipova medija u uzorku

Činjenica da su u uzorku najbrojniji anonimni portali (231) svjedoči o tome da dezinformacije o geopolitici imaju senzacionalistički potencijal koji se od strane ovih “oportunističkih dezinformatora” eksploratiše za brzi dolazak do klikova, to jest većeg broja pregleda stranice.

S druge strane, značajna ukupna zastupljenost svih ostalih tipova medija u uzorku, ukupno 191, ukazuje na postojanje i agende koja nije vezana isključivo za monetizaciju takvih sadržaja.

Zastupljenost javnih medija u uzorku (deset javnih medija i pet državnih agencija) zabrinjavajuća je, s obzirom na to da je njihov broj generalno mali, te ove cifre predstavljaju značajan udio u ukupnom broju javnih medija i agencija u bazi Raskrinkavanja.

Ovakvi podaci izazivaju zabrinutost prije svega zbog činjenice da ovi mediji očito biraju da dio njihove uređivačke politike bude plasiranje dezinformacija, a u nekim slučajevima čak i izgradnja dezinformativnih narativa.

Ovim se može zaključiti da postoje jasne “institucionalne” tendencije da se, putem javnih medija i agencija, plasiraju dezinformativni narativi o geopolitičkim pitanjima, te tako direktno utiče na stavove javnosti o bitnim pitanjima poput, naprimjer, euroatlantskih integracija ili odnosa svjetskih sila prema BiH/regionu.

Kada se pogleda broj ocijenjenih članaka u uzorku, najviše njih (477) je takođe objavljeno na anonimnim portalima, potom slijede online mediji (381), zatim komercijalni mediji (278), društvene mreže (63), te državne agencije (51), javni mediji (31) i privatne agencije (1).

Tip medija	Broj članaka
Anonimni portali	477
Online mediji	381
Komercijalni mediji	278
Društvene mreže	63
Javne agencije	51
Javni mediji	31
Privatne agencije	1
Ukupno	1.282

* Broj članaka po tipu medija

Ukoliko se, pak, pogleda prosječni broj članaka po mediju, vidljivo je da je taj broj za anonimne portale znatno manji u odnosu na ostale medije. Tačnije, anonimni portalni iz datog uzorka su objavili 2.06 članaka po mediju, dok je prosjek članaka za online medije 3.

Ovakav nalaz ide u prilog prethodnim nalazima, u kojima smo istakli da anonimni portalni geopolitiku ne tretiraju kao temu kojoj se specijalno posvećuju, nego toj oblasti pristupaju više sporadično.

Pažnja anonimnih portalnih na određenoj temi zavisi uglavnom od toga koliko ta specifična tema ima potencijal da dođe do većeg broja čitalaca. I u slučaju online medija možemo govoriti o mogućim namjernim plasiranjima dezinformacija - kada je riječ o pojedinim portalima.

Prosjek članaka po mediju postaje značajno veći uvidom u komercijalne medije (5.8), javne medije (5.1) i državne agencije (6.2), što i jeste nalaz koji najviše zabrinjava. Ove vrste medija značajno su usmjerenije ka plasiranju dezinformacija vezanih za geopolitičke teme, a među njima ima i onih koji takvom plasiranju pristupaju kao sastavnom dijelu uređivačke politike. Ovo odgovara i ranijim nalazima o pojedinačnim medijima koji su objavljivali najviše dezinformacija u ovoj sferi.

Tip medija	Broj ocjena
Anonimni portali	831
Online mediji	664
Komercijalni mediji	462
Društvene mreže	111
Javne agencije	96
Javni mediji	46
Privatne agencije	1
Ukupno	2.211

* Broj ocjena po tipu medija

Kada je riječ o broju ocjena po tipu medija, na prvom mjestu su anonimni portali sa 831 ocjenom, zatim slijede online mediji (664), komercijalni mediji (462), društvene mreže (111), državne agencije (96), javni mediji (46) i privatne agencije (1). Broj ocjena po članku (za razliku od broja članaka po tipu medija) veoma je ujednačen.

Taj broj se kreće u rasponu od 1.4 do 1.8 ocjena po članku za sve medije, što upućuje na nalaz da ne postoje prevelike razlike u taktikama dezinformisanja, u smislu plasiranja više dezinformacija u jednom članku. Takođe, nalaz upućuje na to da mediji koji plasiraju geopolitičke dezinformacije uglavnom objavljaju veći broj članaka sa pojedinačnim dezinformacijama, a ne obratno (više dezinformacija u jednom članku).

Tamo gdje postoji intencija da se grade dezinformativni narativi, oni se uglavnom grade inkrementalno - kroz veći broj članaka tokom dužeg vremenskog perioda.

Lokacija medija

Najviše medija u uzorku je iz BiH (228 od 434), zatim iz Srbije (120), Hrvatske (35), Crne Gore (15) i Sjeverne Makedonije (11). Za 26 medija nije bilo moguće utvrditi lokaciju. Izraženo u procentima, najveći broj je iz BiH, više od polovine (51%), te Srbije (27.5%) i Hrvatske (8%), što govori da dezinformacije o geopolitičkim temama imaju regionalni karakter.

Lokacija	Broj medija u uzorku
Bosna i Hercegovina	228
Srbija	120
Hrvatska	35
Nepoznato	26
Crna Gora	15
Sjeverna Makedonija	11
Ukupno	435

Broj i vrste ocjena

Članci koji sadrže dezinformacije koje spadaju u sferu geopolitike su dobili ukupno 2.213 ocjena. U prosjeku, svaki članak je dobio 1.68 ocjena, odnosno sadržao 1.68 manipulacija.

Ocjene tačnosti koje se pojavljuju u ovom istraživanju predstavljaju ocjene koje u svom radu koristi fact-checking platforma Raskrinkavanje. Ova platforma zasebno ocjenjuje svaku medijsku manipulaciju koja se pojavi u jednom medijskom izvještaju, zbog čega jedan članak može imati više ocjena. Baza podataka stoga sadrži više ocjena nego ocijenjenih članaka.

Dakle, u jednoj fact-checking analizi se najčešće ocjenjuje više članaka, te jedan članak može dobiti više ocjena. Odnos između tih varijabli u ovom uzorku je takav da je u jednoj analizi u prosjeku ocijenjeno 10.09 članaka, dok jedan članak u prosjeku ima 1.68 ocjena.

Poređenja radi, u uzorku dobijenom iz iste baze podataka, koja je filtrirana za potrebe istraživanja "[Preko margine: Dezinformacije o marginaliziranim grupama u bosanskohercegovačkim medijima](#)", odnos između analiza i članaka je bio značajno drugačiji (u prosjeku 7.3 članka po analizi), dok je odnos između članaka i ocjena bio približno isti (1.63 ocjena po članku).

Dakle, broj članaka po analizi u slučaju geopolitičkih tema značajno je veći u odnosu na dezinformacije vezane za marginalizovane grupe, što znači da u slučajevima kada se piše o ovim temama, postoji tendencija da jednu dezinformaciju prenese veći broj medija nego kada su u pitanju dezinformacije o marginalizovanim grupama.

Isto tako, kada gledamo ukupni uzorak Raskrinkavanja, u istom periodu (decembar 2017 - avgust 2020) ukupno smo objavili 1.261 analizu i ocijenili 8.208 članaka, što nam daje prosjek od 6.5 članaka po analizi, te je iz ovoga jasno koliko dezinformacije o geopolitičkim temama imaju zaista veći potencijal prenošenja od ostalih tema koje su predmet dezinformacija u ovom periodu.

Ovo sve, prema onome što možemo vidjeti iz gore navedenog, najvjerovaljnije dolazi iz činjenice da su geopolitičke teme, kao takve, zanimljive široj publici te ih mediji, posljedično, više prenose.

Osim toga, na umu treba imati i da značajan broj ovih tema nije ograničen na jednu teritoriju, te može biti zanimljiv i na širem geografskom području, uglavnom u cijelom regionu, što onda dovede do toga da dezinformacije o ovim temama prenese i veći broj medija.

Finalno, dezinformativne mreže, gdje veći broj medija redovno prenosi iste dezinformacije i koji su uglavnom, prema ranijim nalazima Raskrinkavanja, regionalni, vrlo često se bave upravo ovim temama, te i u tome treba tražiti razloge za natprosječan broj prenošenja članaka koji se bave ovim temama.

Struktura ocjena

Od ukupnog broja ocjena (2.213) najveći broj njih se odnosi na lažne vijesti (118 originalnih lažnih vijesti i 586 njihovih dodatnih prenošenja), potom slijede teorija zavjere (377) te dezinformacija (350) kao tri najzastupljenije ocjene u posmatranom uzorku. Klikbejt (349) i manipulisanje činjenicama (152) su takođe među češćim ocjenama.

Ocjena	Broj u uzorku
Prenošenje lažnih vijesti	586
Teorija zavjere	377
Dezinformacija	350
Klikbejt	349
Manipulisanje činjenicama	152
Lažna vijest	118
Demanterano	95
Neprovjereno	77
Pristrasno izvještavanje	59
Spin	29
Greška	18
Bez ocjene	2
Politička promocija	1
Ukupno	2.213

Značajno najveći udio u ukupnim ocjenama u uzorku čine lažna vijest i prenošenje lažne vijesti (704 ocjene), što jasno ukazuje na to da, kada je riječ o geopolitičkim temama, najznačajniji udio u dezinformacijama čine potpuno netačne informacije.

Ukoliko se uzme u obzir i ukupan broj ocjena dezinformacija i manipulisanje činjenicama (502) u navedenom uzorku, to daje 1.206 ocjena za posve netačne ili većim dijelom netačne informacije, te informacije koje navode na netačne zaključke.

Ovolika zastupljenost navedenih ocjena navodi na zaključak da su mediji predominantno na ovim temama posvećeni građenju narativa kojima se pristupa na pažljiv i sistematičan način, a koji za cilj imaju usmjeravanje stavova javnosti ili dijela javnosti o određenim temama i pitanjima na jednu stranu.

U prilog zaključka da dezinformacije iz navedenog uzorka nisu plasirane isključivo sa ciljem povećanja posjeta i čitanosti portala, govori i ocjena klikbejt (349), čija je zastupljenost manja u ovom uzorku nego što je generalno u ukupnom uzorku Raskrinkavanja, te je jasno da su taktike “navlačenja klikova” na ovim temama manji prioritet.

Ocjena teorija zavjere (337), kao druga najzastupljenija ocjena, pokazuje da geopolitičke teme i odnosi među državama imaju značajan potencijal za kreiranje narativa koji su bazirani na teorijama zavjere.

Ovakav pristup je donekle i logičan, budući da su geopolitički odnosi plodno tlo za razvoj teorija zavjere o tajnim centrima moći ili aktivnostima koje su plod globalnih zavjera.

Subjekti geopolitičkih dezinformacija

Akteri, koji su uz pomoć netačnih ili obmanjujućih tvrdnji prikazani u pozitivnom ili negativnom svjetlu u ovom uzorku, obuhvataju subjekte relevantne za međunarodne odnose poput samostalnih država, te međunarodnih entiteta, saveza i organizacija.⁹

⁹ Države koje se obično označavaju skraćenicom MENA (Middle East and North Africa) u analizi su označene ovom skraćenicom s obzirom na to da se individualno ne pojavljuju često u uzorku. Druge države koje se rijetko pojavljuju u uzorku takođe su zbirno prikazane u kategoriji "ostalo".

U većini analiziranih članaka mogu se jasno identificirati "mete" dezinformacija i/ili akteri koji od njih imaju korist (koji su prikazani u pozitivnom svjetlu). Od ukupno 1.282 analizirana članka, njih 150 nema jasnu "metu" dezinformacije, to jest sadrže dezinformacije koje ne targetiraju nijednog konkretnog aktera.

Akteri koji su mete dezinformacija

U kategoriji "targetiranih" aktera, Sjedinjene američke države (SAD) su akter koji je targetiran u najviše (419) članaka, te su time na prvom mjestu u datom uzorku. Slijede Evropska unija (EU) (236), NATO (159), Kosovo (132), Velika Britanija (112) i Bosna i Hercegovina (103).

Akter	Broj članaka
SAD	419
EU	236
NATO	159
Kosovo	132
Velika Britanija	112
BiH	103
UN	68
Hrvatska	65
Kina	65
MENA zemlje	62
Ostalo	58
Crna Gora	31
Albanija	26
FBiH	22
RS	13
Turska	9
Srbija	3

* Broj članaka sa targetiranim akterima

Akteri koji imaju korist od dezinformacija

Od ukupno 1.282 analizirana članka, 504 članka nemaju aktera koji ima korist od dezinformacije. Rusija je akter koji se u najvećem broju članaka (364) pojavljuje u pozitivnom svjetlu, a slijede je Srbija (244), Republika Srpska (198) i Kina (194).

Akter	Broj članaka
Rusija	364
Srbija	244
RS	198
Kina	194
BiH	58
MENA zemlje	48
Turska	25
NATO	10
Kosovo	7
FBiH	5
Hrvatska	4
Velika Britanija	3
SAD	3
EU	2
UN	1
Crna Gora	1
Albanija	1

* Akteri prikazani pozitivno u analiziranim člancima

Iz analiziranog uzorka vidljiva je konzistencija kada su u pitanju mete dezinformacija i oni kojima dezinformacije pogoduju. Najčešće mete dezinformacija su SAD, EU, NATO, Kosovo, Velika Britanija i Bosna i Hercegovina. S druge strane, Rusija, Srbija, Republika Srpska i Kina su najčešće favorizovane. Ovaj se nalaz u velikoj mjeri podudara i sa nalazima analize provedene na generalnom uzorku dezinformacija sa političkim temama u sklopu istraživanja provedenog 2019. godine, koji takođe pokazuju da dezinformativni narativi u BiH i regionu imaju jasan antizapadni sentiment sa jedne, te izrazito pozitivno viđenje Rusije i Kine sa druge strane.¹⁰

Kako je uzorak prethodnog istraživanja bio nešto drugačiji (obuhvatao je sve dezinformacije koje su na bilo koji način vezane za politiku, te nije bio ograničen samo na međunarodne odnose), ovi nalazi nisu u potpunosti komparabilni, ali ih je moguće uporebiti u određenoj mjeri.

Tako je, recimo, vidljivo da je trend prikazivanja međunarodnih tijela i organizacija skoro isključivo u negativnom kontekstu nastavljen i u protekle dvije godine. Aktuelna situacija pandemije bolesti Covid-19 je, međutim, doprinijela i promjeni određenih nalaza. Primjerice, Evropska unija je u uzorku iz 2017-2018. godine uglavnom bila prikazana neutralno, te se kao meta dezinformacija pojavila svega sedam puta.

¹⁰ Dezinformacije u online sferi: Slučaj BiH, str. 40.

Nasuprot tome, ovaj broj je u međuvremenu porastao na čak 236 - uglavnom zahvaljujući netačnim informacijama o tome da je EU na jedan ili drugi način sprečavala pomoć Italiji tokom najtežih dana epidemije u toj državi.

Sa druge strane, kada su u pitanju SAD i NATO, trendovi su ostali isti - ni u prethodnoj ni u ovoj analizi gotovo da nisu zabilježena njihova pozitivna pojavljivanja ni u jednom od ocijenjenih članaka.

Kada je u pitanju uži fokus na region, vidljivo je da su Bosna i Hercegovina i Kosovo najčešće mete dezinformacija, dok se, nasuprot njima, kroz dezinformacije najčešće "favorizuju" Republika Srpska i Srbija.

Ovako jasna podjela aktera na one koji su uglavnom mete i one koji se uglavnom favorizuju, nameće zaključak da u regionu postoji strategija gradnje dezinformativnog narativa koji s jedne strane ima ambiciju da okrene javno mnjenje protiv euroatlantskih integracija i/ili Zapada, dok u odnosu na Rusiju, Kinu i njihove saveznike zauzima pristrasno pozitivan "stav".

Imajući u vidu da su dezinformacije iz uzorka širili i javni mediji, koje finansiraju države, evidentno je da su ovakve narative podržali i pojedine institucije i vlasti u regionu, ali i šire.

Ako se tome dodaju i komercijalni mediji iz uzorka, može se govoriti o svojevrsnoj medijskoj "mreži podrške" - širenju dezinformativnih geopolitičkih narativa u BiH i regionu.

Na kraju, anonimni mediji uglavnom nisu izvor ovakvih dezinformacija, te ne djeluje kao da su dio bilo kakve "operacije" dezinformisanja; oni uglavnom, kao i u drugim slučajevima, ovakve dezinformacije koriste za sopstvene potrebe, usput ih pojačavajući i šireći njihov domet.

Studije slučaja

Euroatlantske integracije

Ova studija slučaja uključuje 40 analiza čiji glavni akteri, subjekti članaka koji su ciljano prikazani u negativnom, pozitivnom ili neutralnom svjetlu, uključuju Sjevernoatlantski vojni savez (North Atlantic Treaty Organization - NATO) i Evropsku uniju (EU).

U uzorku od 40 analiza, NATO i EU su prikazani skoro isključivo u negativnom svjetlu - tek je po jedna analiza u kojima su ovi akteri prikazani pozitivno.

U 40 analiza, Raskrinkavanje je ocijenilo 405 članaka koji su dobili 739 ocjena, od čega su najčešće ocjene bile lažne vijesti i njihova prenošenja (ukupno 206), dezinformacija (194) i klikbejt (122).

Od ukupnog broja članaka, njih 37 je dobilo i ocjenu demantirano.

Ocjena	Broj članaka
Dezinformacija	194
Prenošenje lažnih vijesti	182
Klikbejt	122
Manipulisanje činjenicama	93
Teorija zavjere	52
Demantirano	37
Lažna vijest	24
Pristrasno izvještavanje	17
Neprovjereno	11
Greška	4
Bez ocjene	2
Politička promocija	1
Ukupno	739

* Broj ocjena u analizama dezinformacija o EU/NATO

Ukupno je ocijenjeno 240 medija, od čega ih je najviše locirano u Bosni i Hercegovini (131), dok su mediji iz Srbije zauzeli drugo mjesto (njih 63).

Uprkos tome što je najviše ocijenjenih medija iz Bosne i Hercegovine, mediji iz Srbije se nalaze na vrhu liste prema broju ocijenjenih članaka.

To znači da su ti mediji učestalije prenosili dezinformacije ovog tipa, zbog čega je više njihovih članaka ocijenjeno.

Medij	Broj ocijenjenih članaka
Intermagazin	12
Srbija danas	11
Facebook profili i stranice	9
Informer	8
Alo	8
Pravda	7
Kurir	7
Tanjug	6
Srbin.info	6
Sputnik	6
Slobodna Bosna	6
Nezavisne novine	5
BH dijaspora	5
Webtribune	4
Vesti-online	4
Republika	4
Radio Sarajevo	4
Oslobođenje	4
Večernje novosti	4
Espreso	4
Blic	4

* Broj članaka po medijima

U vezi sa targetiranjem Evropske unije, narativi koji se uočavaju u uzorku vežu se za raspad EU (klikbejt o otkrivanju "koje sljedeće države napuštaju EU"¹¹), bizarre uslove koje EU navodno postavlja pred zemlje Zapadnog Balkana¹², netačne tvrdnje o uvođenju sankcija bosanskohercegovačkim političarima i sl.¹³

Dodatno, nakon izbijanja pandemije Covid-19, EU je targetirana i nizom dezinformacija vezanih za istu, o kojima će više riječi biti kasnije.

Dezinformacije koje targetiraju NATO često su vezane za bombardovanje FR Jugoslavije 1999. godine, ali i druge vojne operacije;¹⁴ zatim za narative o "nestabilnosti" ili "raspadu" NATO-a¹⁵ te formiranje NATO baza na teritorijama država u regiji¹⁶ i sa njim povezanim narativom o učešću istog u "prekrajanju granica" u regiji.¹⁷ Kao i u slučaju Evropske unije, "infodemski" narativi odrazili su se i na ovaj segment geopolitičkih dezinformacija.

¹¹ Zulejhić, Emir, [Nije tačno da "još tri zemlje napuštaju EU"](#), Raskrinkavanje, 3.2.2020.

¹² Zulejhić, Emir, [Ruske mape i evropska strategija proširenja](#), Raskrinkavanje, 1.2.2018.

Cvjetićanin, Tijana; Čeliković, Amina, [Ne, EU nije tražila od Srbije da "prihvati da je Tesla Hrvat"](#), Raskrinkavanje, 11.5.2020.

¹³ Livančić-Milić, Biljana, [Američki "obavještajni izvori", Evropska unija i sankcije Dodiku](#), Raskrinkavanje, 11.2.2019. Zulejhić, Emir, [Kako od izjave napraviti klikbejt: Dragan Čović i "američke sankcije"](#), Raskrinkavanje, 12.8.2019.

¹⁴ Zulejhić, Emir, ["Fakenews.rs": Espresso smislio priču o Ruskinji koja je Srbiju bombardovala 200 sati bez prestanka](#), Raskrinkavanje, 28.3.2019.

Zulejhić, Emir, [Ne, NATO nije usmratio više civila nego Talibani](#), Raskrinkavanje, 2.8.2019.

Zulejhić, Emir, [Johnny Depp u \(naslovima o\) filmu o NATO bombardovanju](#), Raskrinkavanje, 19.2.2018.

Murić, Elma, [Put agencijske vijesti: Ljuti reditelj, odmetnuti producenti, monarhisti i - NATO](#), Raskrinkavanje, 26.8.2020.

¹⁵ Zulejhić, Emir, [Klikbejtom do NATO raspada](#), Raskrinkavanje, 4.2.2020.

Čeliković, Amina, [Trump nije "naredio" povlačenje SAD-a iz NATO-a](#), Raskrinkavanje, 21.8.2020.

¹⁶ Zulejhić, Emir, [Gradi li NATO vojne baze u Crnoj Gori?](#), Raskrinkavanje, 4.9.2019.

¹⁷ Istraživanje o stavovima građana/ki Republike Srpske o euroatlantskim integracijama pokazuje da su neki od ovih dezinformacijskih narativa uveliko prisutni u značajnom procentu stanovništva koji smatra da se radi tačnim informacijama, to jest o nekoj vrsti "istorijskih činjenica" kada je riječ o dešavanjima iz devedesetih godina prošlog vijeka ([Stavovi građana Republike Srpske o evroatlantskim integracijama](#), Nova ideja, 2018).

EU/NATO i “infodemija”

Geopolitički narativi u kontekstu pandemije imali su snažan anti-zapadni sentiment, prikazujući EU/NATO države kao slabe, nepripremljene i nesolidarne, u kontrastu sa “snagom Rusije, pametnim planiranjem kineske vlade, te velikodušnošću ove dvije zemlje”.¹⁸

Jedna od najrasprostranjenijih teorija zavjere vezanih za početak pandemije Covid-19 se odnosila upravo na SAD, NATO i EU zemlje, to jest na vojnu vježbu Defender Europe 2020, koja je u nizu viralnih objava na društvenim mrežama - a zatim i na brojnim portalima - prikazana kao “invazija SAD/NATO na Evropu”.¹⁹ Među medijima koji su prenijeli ovu dezinformaciju, nalazi se nekoliko njih koji pripadaju “dezinformacijskoj mreži” pomenutoj ranije u ovom tekstu.

Slične su dezinformacije bile prisutne i prije pandemije, recimo, u slučaju vojne vježbe Atlantic Resolve, predstavljene kao “priprema Amerike za rat u Evropi”.²⁰

Nakon izbijanja pandemije, a naročito tokom najveće krize u Italiji, bio je izrazito prisutan i narativ o nesolidarnom i/ili “predatorskom” ponašanju NATO/EU prema Italiji, ali i drugim državama pogođenim epidemijom Covid-19.

Takve su, recimo, bile priče o tome da je vojni avion SAD/NATO “ukrao” testove za Covid-19 od Italije²¹; da je devet država članica EU zabranilo prelet ruskom humanitarnom avionu koji je dostavljao pomoć Italiji²² te da je Italija iz protesta zastave EU “zamijenila kineskim i/ili ruskim zastavama”²³; kao i da je Evropska komisija zabranila izvoz medicinske opreme izvan EU²⁴ i tako dalje.

¹⁸ Cvjetićanin, Tijana, [Fact-checking na Balkanu: Bitka sa požarom dezinformacija](#), Raskrinkavanje, 14.9.2020.

¹⁹ Cvjetićanin, Tijana, [„Nešto se dešava“: Italijanski „influencer“ i „analitičar“ iz Srbije izmislili američku invaziju na Evropu u doba pandemije](#), Raskrinkavanje, 17.3.2020.

²⁰ Zulejhić, Emir, [Novi poredak i nove dezinformacije](#), Raskrinkavanje, 8.6.2018.

²¹ Lakić, Mladen, [Ni SAD ni NATO nisu “ukrali Italiji pola miliona testova za koronavirus”](#), Raskrinkavanje, 15.5.2020.

²² Lakić, Mladen, [Članice EU nisu zabranile let ruskog humanitarnog aviona](#), Raskrinkavanje, 28.3.2020.

²³ Lakić, Mladen, [Ne, Italijani ne skidaju masovno EU zastave niti je pomoći EU za Italiju izostala](#), Raskrinkavanje, 1.4.2020.

²⁴ Lakić, Mladen, [Ne, EU nije zabranila izvoz medicinske opreme](#), Raskrinkavanje, 14.4.2020.

Medijski i politički izvori dezinformacija

Netačne tvrdnje o tome da je Evropska unija u martu 2020. godine uvela zabranu izvoza medicinske opreme u kontekstu Covid pandemije, "u cilju zadržavanja dodatnih zaliha unutar bloka"²⁵, nisu bile prisutne samo u vidu medijskih dezinformacija. Njih su promovirali i neki od političkih aktera/ki ocijenjenih na platformi Istinomjer.

Prvi medij koji je pogrešno predstavio odluku EU o uvođenju šema izvoza medicinske opreme uz odobrenje zemalja članica bio je portal Radio Slobodna Evropa (RSE). Istu dezinformaciju objavilo je još 24 portala iz BiH i regije, uključujući i državne novinske agencije Srbije (Tanjug) i Rusije (Sputnik) te jednu privatnu novinsku agenciju iz BiH (Patria). Samo su četiri medija iz ove analize objavila demant (Tanjug, Standard, Radio Slobodna Evropa, Frontal).

Dan nakon što se ova dezinformacija proširila medijskim prostorom regije, član Predsjedništva BiH Milorad Dodik je istu iznio na konferenciji za medije, a nakon njega su to u javnim nastupima uradili i drugi obnašatelji javnih funkcija iz Bosne i Hercegovine.

Tu se ubrajaju direktorka KCUS-a Sebija Izetbegović, direktor Agencije za lijekove i medicinska sredstva BiH Aleksandar Zolak, te stranka HDZ BiH koja je ovu tvrdnju imala u saopštenju za javnost od 28.3.2020. godine. S tim u vezi, Istinomjer je Dodikovu izjavu ocijenio kao neistinitu.²⁶

Ovo, svakako, nije bila jedina dezinformacija o EU/NATO integracijama koju su u BiH iznijeli politički akteri. Prolaskom kroz bazu Istinomjera, može se vidjeti da se plasiranje dezinformacija o NATO-u intenziviralo otkako je Predsjedništvo BiH krajem 2019. godine usvojilo i u Brisel uputilo Program reformi koji je u vezi sa članstvom BiH u NATO.

²⁵ Lakić, Mladen, [Ne, EU nije zabranila izvoz medicinske opreme](#), Raskrinkavanje. 14.4.2020.

²⁶ Livančić-Milić, Biljana, [Izvoz medicinske opreme iz EU nije zabranjen, a Brisel iskazuje jasnu namjeru i želju da pomogne BiH](#), Istinomjer, 19.4.2020.

Govoreći o netačnim izjavama javnih zvaničnika koje su generalno targetirale Evropsku uniju i NATO savez, u 61.5% slučajeva u uzorku Istinomjera su to bile političke partije iz Republike Srpske. Među njima prednjači SNSD (11), dok su SDS (4) i PDP (2) bili izvori dezinformacija u manjoj mjeri.

S druge strane, ukoliko izuzmemmo Facebook profile i stranice čiju lokaciju nismo utvrđivali, od 15 najocjenjivanijih medija, koji su objavljivali dezinformacije o Evropskoj uniji i NATO savezu, u našem uzorku je njih 12 locirano u Srbiji. Među njima se ističu Intermagazin (21), Srbija danas (18), Pravda (17), Informer (16), tabloid Alo (14) i Sputnik (13).

Između ova dva "seta" izvora dezinformacija - političkih i medijskih - postoji značajno preklapanje i u drugim temama vezanim za unutrašnju politiku u BiH/RS.

Dezinformacije o procesu pristupanja BiH u NATO

Od 21 dezinformacije o NATO-u koje su plasirali javni dužnosnici iz Bosne i Hercegovine, njih 19 je bilo vezano za integracije u ovu alijansu, dok su samo dvije bile vezane za druge aspekte saradnje sa NATO-om (izjave u vezi sa najavama vojne vježbe Oružanih snaga BiH i NATO snaga na banjalučkom poligonu Manjača²⁷⁾.

Među političkim akterima, koji su izvori ovih dezinformacija, ističu se ponovo partije iz Republike Srpske: SNSD (10), SDS (4), PDP (2). Zvaničnici SDA bili su izvori dezinformacija u dva slučaja²⁸, dok su zvaničnici HDZ-a²⁹, SDP-a³⁰ i NiP-a³¹ bili izvor dezinformacija u pojedinačnim slučajevima.

U kontekstu NATO integracija, Istinomjer je bilježio netačne izjave obnašatelja javnih funkcija u vezi sa prioritetima strategije vanjske politike BiH, te izjave koje su se ticale rezolucije Narodne skupštine Republike Srpske o vojnoj neutralnosti.

Najveći broj ocjena "nedosljedno" u ovom uzorku bilo je vezano za promjenu opredijeljenosti kadrova iz Republike Srpske u vezi sa članstvom u NATO. Mladen Ivanić, član Predsjedništva BiH u prošlom sazivu, 2018. godine je izjavio da ne bi pristao da potpiše da je za NATO "dok god Srbija tako ne odluči", iako je Strategija vanjske politike BiH 2018-2023, koja predviđa članstvo u NATO, usvojena u sazivu Predsjedništva BiH u čijem sastavu je Mladenović bio član.³² Kasnija zvanična saopštenja stranke PDP, čiji je Ivanić počasni član, također su sadržavala tvrdnju da Strategija vanjske politike ne podrazumijeva članstvo u NATO.³³

²⁷ Čarkadžić, Denis, [Ivanić nije dao saglasnost za održavanje vojne vježbe na Manjači](#), Istinomjer, 16.6.2018.

Čarkadžić, Denis, [Majkićeva o nepostojanju "stava odozgo" kada je vojna vježba Air to Ground Integration u pitanju](#), Istinomjer, 31.5.2018.

²⁸ Čarkadžić, Denis, [Od "redovnog usvajanja ANP-a" do "smanjenog intenziteta"](#), Istinomjer, 6.8.2019.

Ašćerić, Selma, [Po ko zna koji put: Nisu ispunjeni uslovi za aktivaciju MAP-a](#), Istinomjer, 4.10.2018.

²⁹ Čarkadžić, Denis, [Zloupotreba u predizbornoj kampanji" krivac za neaktiviranje MAP-a?](#), Istinomjer, 13.7.2018.

³⁰ Čarkadžić, Denis, [Strategija vanjske politike BiH 2018.-2023. godine ne odstupa od cilja BiH-članstva u NATO](#), Istinomjer, 1.10.2018.

³¹ Livančić-Milić, Biljana, [Šta je ministar vanjskih poslova Turske rekao u Davosu u vezi NATO integracija BiH](#), Istinomjer, 27.2.2020.

³² Čarkadžić, Denis, [Potpis na Strategiju vanjske politike BiH potpis je za NATO](#), Istinomjer, 4.10.2018.

³³ Čarkadžić, Denis, [Strategija vanjske politike BiH 2018-2023. godine "predviđa" članstvo BiH u NATO](#), Istinomjer, 26.2.2019.

Neistine o proceduri usvajanja ove strategije iznio je Milorad Dodik³⁴, a tvrdnju da je sadržaj iste u raskoraku sa ciljem BiH da postane članica NATO-a izjavio je Denis Bećirović. Rezolucija Narodne skupštine RS-a o vojnoj neutralnosti u vezi sa NATO članstvom je u izjavama zvaničnika iz ovog entiteta predstavljana kao pravno obvezujući dokument. Među najznačajnijim promotorima ove teze bili su članovi i članice SNSD-a.^{36 37 38}

S druge strane, dezinformacije na temu NATO integracija nisu bile značajno zastupljene u uzorku Raskrinkavanja. Od 405 analiziranih članka, obuhvaćenih ovom studijom slučaja, dezinformacije o NATO integracijama objavljene su u svega sedam članaka koji su ocijenjeni u dvije analize i radilo se uglavnom o klikbejt naslovima.

Medijske dezinformacije bile su centrirane oko naziva i značenja dokumenta Program reformi BiH, kojeg je Predsjedništvo BiH usvojilo i u sjedište NATO-a u Brisel uputilo krajem 2019. godine.³⁹ Ponovo, tema je uglavnom obrađena kroz senzacionalističke i klikbejt naslove.⁴⁰ Dezinformacije na temu integracija dominiraju u izjavama obnašatelja javnih funkcija iz Bosne i Hercegovine i u kontekstu Evropske unije. Međutim, ova organizacija je u Istinomjerovom uzorku bila metom političkih dezinformacija svega pet puta.

Politički predstavnici su iznosili neistine o dodjeljivanju kandidatskog statusa Bosni i Hercegovini⁴¹, o navodnoj zavisnosti euroatlanskog puta od izmjena Izbornog zakona⁴² te neistine o konsenzusu o pripremi odgovora na upitnik Evropske komisije.⁴³

³⁴ Čarkadžić, Denis, [Strategija vanjske politike BiH usvojena je u skladu sa procedurama i ovlaštenjima](#), Istinomjer, 25.3.2018.

³⁵ Čarkadžić, Denis, [Strategija vanjske politike BiH 2018.-2023. godine ne odstupa od cilja BiH-članstva u NATO](#), Istinomjer, 1.10.2018.

³⁶ Čarkadžić, Denis, [Odluka o NATO donesena, a Rezolucija o vojnoj neutralnosti ne obavezuje nikoga](#), Istinomjer, 5.11.2018.

³⁷ Čarkadžić, Denis, [Odluka Ustavnog suda RS demantuje Viškovića](#), Istinomjer, 6.12.2018.

³⁸ Čarkadžić, Denis, [Rezolucija o vojnoj neutralnosti RS nema obavezujući karakter](#), Istinomjer, 3.1.2019.

³⁹ Zulejhić, Emir, [ANP, Dodik i klikbejt](#), Raskrinkavanje, 27.11.2019.

⁴⁰ Lakić, Mladen, [Klikbejt naslovi o ANP-u, Programu reformi i članstvu BiH u NATO](#), Raskrinkavanje, 10.12.2019.

⁴¹ Livančić-Milić, Biljana, [Dragan Čović: "EU je jako pogriješila"](#), Istinomjer, 8.10.2020.

⁴² Sijah, Dalio, [Euroatlanski put BiH nije zavisio od izmjena Izbornog zakona](#), Istinomjer, 1.8.2018.

⁴³ Sijah, Dalio, [Mehanizam koordinacije nije imao potpuni konsenzus u pripremi odgovora na Upitnik EK](#), Istinomjer, 16.8.2019.

Druge prominentne "infodemijske" teme također su značajno odjeknule među medijima iz "dezinformacijske mreže", koji su naročito intenzivno objavljavali teorije zavjere u kojima je pojava virusa SARS-CoV-2 najčešće predstavljena kao vojni/ekonomski napad zapadnih zemalja na Kinu ili Rusiju.

Teoriju zavjere⁴⁴, prema kojoj je ovaj virus nastao u laboratoriji s ciljem da oslabi kinesku ekonomiju, objavilo je 13 od 29 portala iz pomenute mreže medija u januaru 2020. godine.⁴⁵ Izjave ruskog analitičara i politologa Igora Panarina, prema kojima su virus u Wuhan ubacili britanski agenti, prenijelo je 12 medija iz ove mreže.⁴⁶

Priču o navodnoj tužbi⁴⁷ koju je Donald Trump podnio protiv niza osoba u SAD-u, uključujući Baracka Obamu, Billa Clintonu, Joea Bidena i Georgea Sorosa - opisanu i kao obračun suverenista i globalista - prenijela su četiri portala iz navedene mreže.

Ovih 29 medija identifikovano je u analizi "Dezinformacije u online sferi: Slučaj BiH" na sljedeći način: prvi korak u uspostavljanju veza među medijima u ovom istraživanju je bilo identifikovanje parova, odnosno svih kombinacija u kojima su dva medija objavila istu dezinformaciju.

Radi izdvajanja veza koje se javljaju sa značajnom učestalošću, pretraga je sužena na 50 medija koji najčešće objavljaju dezinformacije i na one medije unutar te grupe koji su objavili istu dezinformaciju najmanje četiri puta.

Nakon ovakvog filtriranja, u ovoj mreži portala je ostalo 28 medija.⁴⁸

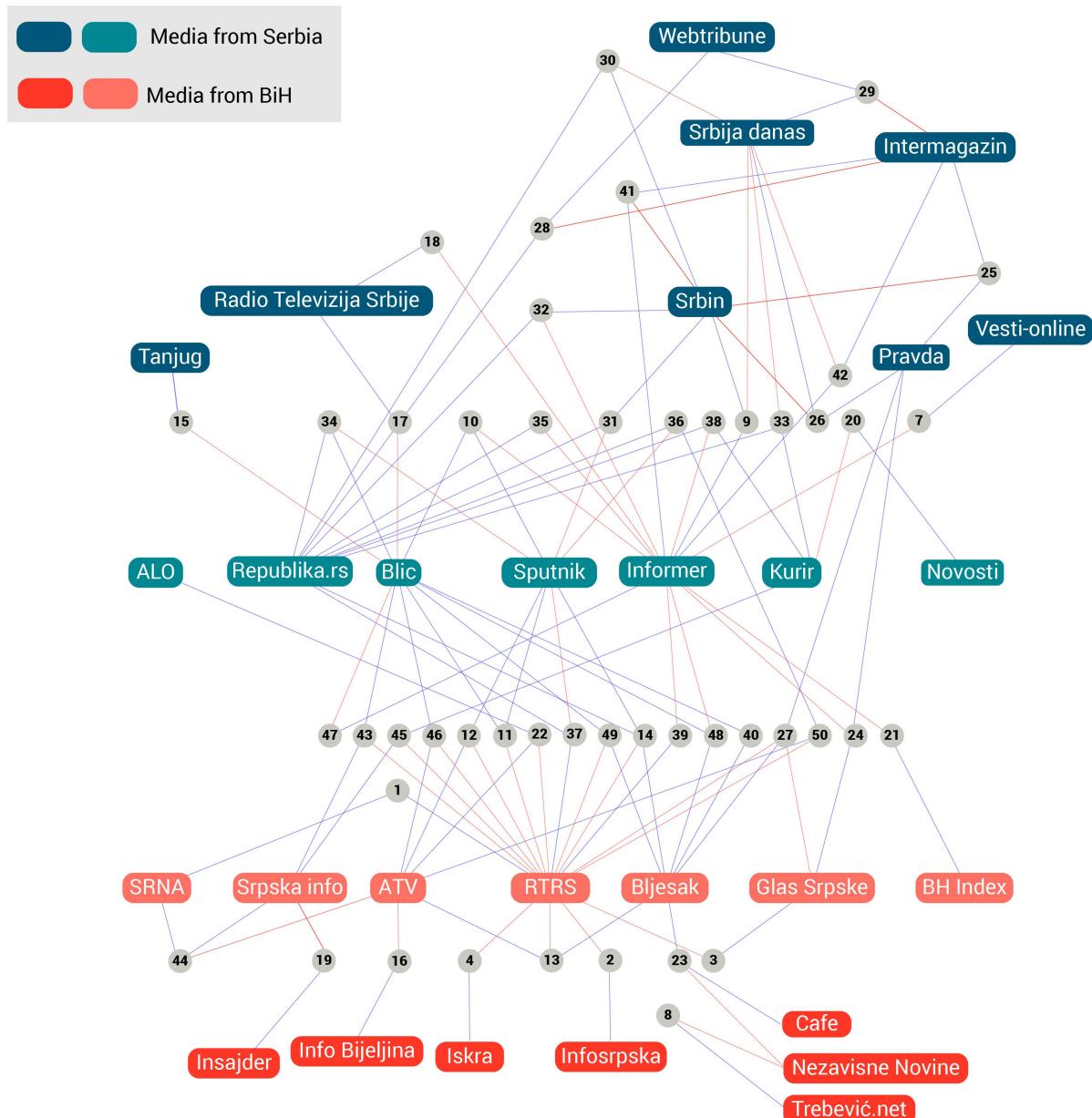
⁴⁴ Lakić, Mladen, [Ne, koronavirus nije stvoren u laboratoriji kako bi uništio kinesku ekonomiju](#), Raskrinkavanje, 7.2.2020.

⁴⁵ Zanimljivo je da se istog mjeseca pojavila još jedna teorija zavjere prema kojoj je virus SARS-CoV-2 navodno nastao u laboratoriji, no ovog puta uz navode da se radi o kineskom programu biološkog oružja. Vidi: Lakić, Mladen, [Koronavirus nije povezan sa kineskim programom biološkog oružja](#), Raskrinkavanje, 19.3.2020.

⁴⁶ Murić, Elma, [Britanski obavještajci nisu "ubacili virus u Wuhan da bi srušili Xi Jinpinga"](#), Raskrinkavanje, 29.4.2020.

⁴⁷ Murić, Elma, [Donald Trump nije podnio tužbu protiv Sorosa, Obame, Bidena, Gatesa i drugih](#), Raskrinkavanje, 16.5.2020.

⁴⁸ [Dezinformacije u online sferi](#), str. 47.

* Dezinformacijska mreža prema lokaciji medija

Iako je Raskrinkavanje prvenstveno fokusirano na fact-checking medijskih izvještaja vezanih za Bosnu i Hercegovinu, analiza naše baze podataka je pokazala da najveća dezinformacijska mreža ustvari sadrži više medija iz Srbije nego iz BiH.

U slučaju bh. medija, to su uglavnom mediji sa sjedištem u Republici Srpskoj, što ukazuje na jaku povezanost medija iz Srbije i onih iz RS-a u kontekstu objavljivanja i širenja dezinformacija o političkim temama koje su značajne za BiH.

Koristeći jedni druge kao izvore, mediji unutar ove mreže kontinuirano prenose iste dezinformacije, a veliki broj tih dezinformacija je geopolitičke prirode.

Isti trend zabilježen i u 2020. godini

Kada se, nakon dvije godine, pogleda broj ocijenjenih članaka, kao i broj ocjena koje su za njih dobili ovi mediji u kontekstu dezinformacija o međunarodnoj politici i odnosima, vidi se da većina njih, ali i svi ovi mediji zajedno, i dalje značajno učestvuju u kreiranju dezinformacijskih narativa u ovoj oblasti.

Tako je ova grupa medija ukupno ocijenjena skoro 700 puta, dok je u uzorku identificirano preko 340 njihovih članaka koji su sadržali dezinformacije vezane za geopolitičke teme, koji su bili predmet čak 73 analize koje je Raskrinkavanje objavilo u protekle tri godine.

*Broj ocjena medija iz “dezinformacijske mreže” u uzorku

Medij	Broj ocijenjenih članaka u uzorku
Informer	63
Srbija danas	62
Sputnik	54
Intermagazin	53
Pravda	50
Kurir	45
Alo	45
Srbin.info	38
Webtribune	25
Večernje novosti	25
Tanjug	24
RTRS	21
Alternativna televizija	21
Vesti-online	20
Republika	18
Blic	18
Nezavisne novine	15
Srna	14
Iskra	14
Bljesak	12
Srpska.info	11
Insajder	9
Cafe	8
Infosrpska	7
Glas Srpske	7
BH index	6
Info Bijeljina	5
Radio-televizija Srbije	3
Ukupno	697

U pogledu strukture ocjena dezinformacija objavljenih unutar ove "mreže", u uzorku je ponovo dominiralo objavljivanje u potpunosti netačnih informacija (njih 205 - 46 lažnih vijesti i 159 prenošenja lažnih vijesti).

Ocjena	Broj članaka
Prenošenje lažnih vijesti	159
Klikbejt	124
Dezinformacija	122
Teorija zavjere	112
Manipulisanje činjenicama	52
Lažna vijest	46
Pristrasno izvještavanje	29
Neprovjereno	20
Demandirano	16
Spin	11
Greška	2
Ukupno	693

Istrajne dezinformacije unutar “mreže”: Recikliranje lažne vijesti o NATO-u i Jeffrey Epsteinu

Jedna od najdugovječnijih dezinformacija koje je Raskrinkavanje analiziralo u svom radu, originalno je objavljena 2014. godine na blogu izvjesne Danijele Dorado Radojičić, na engleskom jeziku.⁴⁹

Njen godinama dug put počeo je još i ranije, budući da je Radojičić preuzeala i prerađila dijelove različitih tekstova, objavljenih u rasponu od osam godina, predstavivši ih kao jedinstvenu priču o navodnom lancu dječije prostitucije koji je vodio Jeffrey Epstein uz pomoć NATO zvaničnika.

U priči se sa ovom tvrdnjom povezuje i bivši američki predsjednik Bill Clinton, za kojeg se tvrdi da je učestvovao u “orgijama” za koje su kidnapovana i trafikovana djeca sa Kosova.

Epstein, američki milioner koji je godinama seksualno zlostavljao maloljetne djevojčice i podvodio ih muškarcima sa kojima je održavao privatne i poslovne veze, u avgustu 2019. je izvršio samoubistvo, dan nakon što je federalni Apelacioni sud za drugi okrug učinio javnim preko 2.000 stranica dokumenata o njegovom slučaju. Taj je događaj pokrenuo još jedan “krug” prenošenja ove potpuno izmišljene priče. Naime, niti jedan od sudske dokumenata nije ukazao na bilo kakve veze Epsteinovih kriminalnih aktivnosti sa Kosovom, niti je u iste implicirao Clintonu.

Ipak, ova je priča postala jedna od najupornijih i najviralnijih dezinformacija koju je nakon Epsteinovog samoubistva “oživio” srpsko-ruski portal Fort Russ u članku “Tinejdžerka koju je regrutovao pedofil Jeffrey Epstein otkriva: Bill Clinton uhvaćen u pedofilskom krugu: Od Kosova do Iraka”.⁵⁰

⁴⁹ Cvjetićanin, Tijana, [Vrtoglava putanja lažne vijesti o “Clintonovim orgijama sa kosovskim djevojčicama”](#), Raskrinkavanje, 22.8.2019.

⁵⁰ [Teenage girl recruited by paedophile Jeffrey Epstein reveals: Bill Clinton snared in pedophile ring: From Kosovo to Iraq](#). Kao autor teksta potpisana je “Grey Carter”, što je pseudonim Danijele Dorado Radojičić.

Tekst je preveden na nekoliko jezika, te je ostvario na desetine hiljada interakcija na društvenim mrežama.

Prema rezultatima pretrage putem alata Buzzsumo i Facebookovog alata CrowdTangle, engleska verzija ove lažne vijesti ostvarila je 21.073 interakcije, dok je verzija na BHS jeziku ostvarila 7.935 interakcija na društvenim mrežama.

Priču je objavilo i šest medija iz "glavne dezinformacijske mreže" (Srbija danas, Republika, Pravda, Kurir, Intermagazin i Alo, svi iz Srbije), a u trenutku kada je reaktualizirana, u analizi Raskrinkavanja ocijenjena je u ukupno 19 članaka.

Zaključak

Poredeći rezultate istraživanja "Dezinformacije u online sferi: Slučaj BiH" sa rezultatima ove analize, možemo utvrditi da je "teren" političkih i geopolitičkih dezinformacija u BiH, ali i u regiji, prilično koherentan u pogledu izvora, tema i strukture narativa koji se u njemu pojavljuju.

Među njima dominiraju dezinformacije koje se uklapaju u generalne anti-zapadne narative, sa izrazitim fokusom na SAD i NATO, koji se može opisati kao trajan i dosljedan, naročito kada je u pitanju grupa medija iz prethodno identificirane "dezinformacijske mreže".

Ako se u tom pogledu može govoriti o konstanti, dio ovog narativa, u kojem postoji određena "promjenljiva", odnosi se na dezinformacije o Evropskoj uniji, čiji se karakter, kako izgleda, jeste promijenio u protekle dvije godine.

